

РЕЦЕНЗИЯ

- ОТ:** доц. д-р Александър Иванов Вълков,
УНСС – София, факултет „Управление и администрация“,
катедра „Публична администрация“, ПН 3.7. „Администрация и управление“
НС: „Организация и управление извън сферата на материалното производство“
- НА:** материалите, представени за участие в конкурс
за заемане на академичната длъжност „доцент“
във Висшето училище по застраховане и финанси
по област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“,
ПН 3.7. „Администрация и управление“ (Публично управление и образо-
вателни стратегии)

Основание за представяне на рецензията: (1) Участие в състава на Научно жури по конкурса съгласно Заповед № 371/10.11.2022 на Ректора на ВУЗФ и (2) Решение на Научното жури (11.11.2022 г.) за определяне на рецензенти.

Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Р България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение и Правилника за развитие на академичния състав на ВУЗФ.

Конкурсът за доцент е обявен в Държавен вестник, бр. 52 от 05.07.2022 г. и на интернет-страница на Висшето училище по застраховане и финанси (ВУЗФ). Единствен кандидат в него е д-р **ДАНИЕЛА ПЕТРОВА КАРААНГОВА**, хоноруван преподавател във ВУЗФ.

1. Общо представяне на получените материали

Със заповед № 371 от 10 ноември 2022 година на Ректора на Висшето училище по застраховане и финанси съм определен за член на Научно жури на конкурс за заемане на академичната длъжност „доцент във ВУЗФ“ по област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.7 „Администрация и управление“.

Представеният от единствения кандидат в конкурса – д-р **Даниела Петрова Караангова**, комплект материали на електронен носител е в съответствие с Правилника за развитие на академичния състав на ВУЗФ и включва 22 файла. Всички необходими документи за участие в конкурса са налице, достъпни са, подредени са логично, което позволява те да се използват като пълноценна документална основа за оценка на кандидата в обявения конкурс.

Документацията по конкурса отговаря на изискванията на ЗРАСРБ (чл. 2б) и Правилника за неговото приложение (чл. 1а, ал.1) и Правилника за условията и реда за заемане на академични длъжности във ВУЗФ (чл. 21).

Кандидатът в конкурса, д-р **Даниела Петрова Караангова**, участва в конкурса с **3 (три)** монографии, като едната е представена като основен хабилитационен труд. Всички представени за рецензиране материали (трите монографии) са в проблематиката на конкурса и се приемат за рецензиране. Те са извън дисертацията и се отчитат при крайната оценка на кандидата в конкурса.

2. Кратки биографични данни за кандидата

Доктор Даниела Петрова Караангова (р. 14.07.1990 г.) е завършила 2-ро СОУ „Емилиан Станев“ в Софи, езикова гимназия, с профил английски, испански, история и география

(2009 г.). Следващите образователни степени тя придобива в Англия: през 2012 г. получава бакалавърска степен по „Връзки с обществеността и комуникации“ от Университета в Саутхемптън (Solent University), а през 2013 г. защитава и магистърска степен по „Мениджмънт/управление и маркетинг“ в университета в Борнмът (Bournemouth University). През периода 2015-2019 г. се обучава в докторантура по мениджмънт в Университета в Саутхемптън, където на 24.03.2020 г. защитава докторската си теза на тема „Трансформирането на висше образователните системи на развиващите се страни от Източна Европа посредством организационно учене. Казусът на България“ и получава и докторска степен (диплом, 25.01.2021 г.). Получената докторска степен е призната от НАЦИД (удостоверение № 08-00-38/01.09.2022). Тя е вписана в Регистъра на академичния състав и защитените дисертационни трудове като призната диплома е за ОНС „доктор“ в ПН 3.7. „Администрация и управление“ (<https://ras.nacid.bg/dissertation-preview/66068>).

От академичната 2019/2020 г. и до настоящия момент доктор Даниела П. Караангова работи като хоноруван преподавател във ВУЗФ. От октомври 2022 г. тя работи и като зам.-главен редактор на *VUZF Review* като подпомага главния редактор при разработване на съдържанието на списанието и работи по подготовката на постъпили за издаване материали и координира работата на редакцията с рецензентите и авторите.

Кандидатът в конкурса е преминал редица курсове и обучения (основно по времето на докторантското си обучение). Те са полезни за изграждането на пълноценни преподавателски и изследователски умения в области като: създаване и управление на контакти за изследователи, публикационни умения, изследователски умения за критичен литературен анализ, за количествен и качествен анализ, умения за работа с изследователски софтуер – NVivo (за контент анализ) и SPSS (за статистически методи).

Данните за образованието и трудовия стаж на кандидата показват интензивно и висококачествено обучение и фокусирано развитие на млад изследовател с афинитет към академична кариера.

3. Оценка за съответствие с минималните национални изисквания

От предоставената справка за наукометричните показатели е видно, че кандидата в конкурса за академичната длъжност „доцент във ВУЗФ“ **отговаря минималните национални изисквания** и е съобразена с Правилника за приложение на ЗРАСРБ. Обобщените данни показват, че кандидатът покрива общия минимален точков актив от 400 т. (по отделни показатели вж. таблицата).

Група	Показател	Мин. праг	Точки
А	Дисертационен труд (образователна и научна степен доктор)	50	50
В	Хабилитационен труд (монография)	100	100
Г.4	Публикувана монография (не е основен хабилитационен труд)	200	200
Г.5	Публикувана книга (на база защитен дисертационен труд)		-
Г.6	Статии и доклади (реферирани)		-
Г.7	Статии и доклади (нереферирани)		-
Г.8	Студии (реферирани)		-
Г.9	Студии (нереферирани)		-
Г.10	Публикувана глава от колективна монография		-
Д	Цитирания	50	50
	ОБЩО	400	400

4. Обща характеристика на дейността на кандидата

4.1. Учебно-преподавателска дейност

Като хоноруван преподавател във ВУЗФ от академичната 2019/2020 г. д-р Даниела П. Караангова води лекции и упражнения в 6 (шест) учебни курса. Общата учебна натовареност за периода 2019-2022 г. е 540 учебни часа, като натовареността расте с всяка изминала учебна година – от 120 учебни часа през 2019/2020 г. на 180 часа през 2020/2021 г. до 240 часа през 2021/2022 г. Преподава по дисциплините: Организационно поведение (120 часа за периода), Публични политики и бизнес среда (60 часа), Academic and Transferable Skills (120 часа), Академично писане и работа с информационни източници (120 часа), Ethics and Crisis Management (60 часа) и Management, Culture and Communication (60 часа). Всички учебни курсове са в предметната област по управленски и административни науки, и съответстват на високата квалификация на кандидата. Широкият спектър от дисциплини от началото на нейната академична кариера е индикатор за академични способности и е предпоставка за бързо натрупване на умения за преподаване.

Университетското преподаване предполага и други активности като консултиране на студенти, помощ при подготовка на курсови и дипломни проекти, рецензиране на курсови работи, които са посочени от кандидата в нейната автобиография, но не са посочени по-конкретни данни за това. Двата курса по Academic and Transferable Skills и Академично писане подпомагат работата на кандидата на позицията като заместник-главен редактор на академичното издание VUZF Review. Може да се обобщи, че д-р Караангова изпълнява изискванията по отношение на учебно-преподавателската си дейност и нейната кандидатура е в съответствие с чл. 24, ал. 1, т. 2(б) на ЗРАСРБ.

4.2. Научна и научно-приложна дейност

4.2.1 Оценка на хабилитационния труд

Монографията „Личностни и организационни конструкти на системното мислене“ (*The personality and organisational constructs of systems thinking*) е представена като основен хабилитационен труд, с който неговият автор д-р Даниела Караангова кандидатства в конкурса за доцент. Монографията има общ обем от 121 страници, съдържа шест глави и включва 200 литературни източника. По своето съдържание може да се определи като оригинално научно произведение с висока теоретична и методологическа значимост.

Изследването е мотивирано от основния въпрос (посочен в мотото на монографията) дали системното мислене е начин на мислене, с който хората се раждат или той е зависим и може да бъде повлиян от фактори на външната среда. Това е значимо научно предизвикателство, тъй като системното мислене, е мощен инструмент за разбиране на системите и справяне със сложността. Независимо от начина, по който се възприема и дефинира, системното мислене е трансдисциплинарно изследователско поле и изследователска стратегия, приложима в различни науки. Системното мислене е холистичен аналитичен подход, фокусиран върху начина, по който са свързани съставните части на дадена система, как системите функционират във времето и в контекста на по-големи системи. Интересът към темата и към това изследване е и прагматичен, поради ескалиралата сложност, динамика и несигурност в днешно време. Повече от всякога са необходими лидери и мениджъри, които разбират сложността, могат да прозрат цялото и взаимовръзките между отделните части. Защото системното мислене въздейства позитивно на ефективността на организациите, повишава способността им да се справят с проблеми, с високо ниво на несигурност и придобиване на конкурентно предимство. Затова и специфичният контекст на изследването (за разлика от други по тази тема) е областта на управлението.

На фона на този основен въпрос, изследването се разгръща в две посоки, които определят неговата оригиналност. **Първо**, ако системното мислене помага, то как неговите носители – мениджърите от бизнеса, публичния сектор и неправителствените организации, оказват влия-

ние върху способността за системно мислене в организационен и управленски план. Това определя първият ракурс на изследването и както показва авторът, той може да се определи като „празнина“ в научните изследвания по темата. Решението е да се проучи *влиянието на личностните измерения върху системното мислене*. Целта е да се изясни посоката и силата на влияние на отделните елементи на личностния профил върху системното мислене. Но всичко, което правят *хората* в организациите е част от всепроникващия контекст на организационната култура. Това определя **втората** основна посока на научното дирене. Предполага се, че тя оказва влияние върху системното мислене. Целта е да се изследва посоката и силата на влияние на различните типове организационна култура върху способността за системно мислене на хората в организациите. Сглобяването на двете линии на изследване очертават (каквото е и замисъла на автора) големия резултат от него – изработването на теоретичен модел (нова теория) по темата – личностни и организационни конструкти на системното мислене. Може да се обобщи, и като получен резултат, че изследването предлага *нова теория* за факторите, влияещи върху способността за системното мислене в организационен и управленски контекст. Това е *основният научен принос на разработката*, с което тя чертае и *нови възможности* за изследване в теоретичен и в научно-приложен план.

Скелетът на изследване включва три последователни етапа. **Първият** етап представлява критичен преглед на релевантната и по-нова научна литература. Обзорът извежда личностните фактори като липсващото звено в изследванията за системите и системното мислене. Резултатът от изследването на този етап е идентификация и обосноваване на факторите на личностния профил и типология на организационната култура, благоприятстваща системното мислене. Авторът обосновава избора на *петфакторния модел* на личността на Norman и Goldberg (FFMP) и на четирите типа организационна култура на Roors: първият, като универсален „шаблон“ за разбиране на личностната структура на индивидите и вторият, като релевантна на задачата за изследване на системното мислене. Това позволява да се формулират изследователските хипотези. Първите пет се отнасят за всяка от широките области от FFMP: невротизъм (-), екстраверсия (+), откритост (+), добросъвестност (-) и съгласуваност (+), за които се предполага определено влияние върху способността за системно мислене. Шестата хипотеза предполага позитивно влияние на организационната култура. **Вторият** етап, описва методологията на изследване и аргументира използваните количествени и качествени методи. Документална основа на изследването са 353 въпросника от мениджъри от 19 индустрии от България и Великобритания. На **третия** етап, данните преминават обработка, анализират се и се докладват резултатите. Тъй като няма предварителни проучвания, които изследват връзката между системното мислене и FFMP в контекста на управлението, това *изследване може да се определи като пионерно, резултатите от тестовете и направените обобщения имат характер на научни приноси*. Точността на резултатите се гарантира от коректното използване на два модела на множествена регресия.

Резултатите показват, че само две от петте личностни измерения оказват влияние върху способността на индивидите за системно мислене в управленски контекст. Умереното и високото ниво на откритост (което се свързва с лидерство, откритост на мисленето, убеждаване, способност за размисъл, готовност за учене от грешките, иновации) влияе положително. Умереното и високото ниво на добросъвестност оказва отрицателно влияние върху системното мислене (това се свързва с прояви като силна воля, целенасоченост и упоритост, постижения, амбиция, трудолюбие, отговорност, предпазливост, организираност). В противовес на очакванията не е установена връзка при останалите три личностни измерения. Налице е значима връзка между организационната култура и системното мислене, като това зависи от нейния тип. Системното мислене е вероятно да се появи в култури от типа „The Clan“ (ориентирана към промяна и растеж) и „Open Systems“ (ориентирана към иновации и предприемачество)

4.2.2. Оценка на приносите в останалите публикации

Кандидатът участва в конкурса с още две монографични разработки, извън хабилитационния труд. Двете рецензирани тук монографии изследват теми, които са изцяло в полето на обявения конкурс. В по-широк контекст, подобно на основния хабилитационен труд, двете монографии са резултат от системни и продължителни проучвания, и познавателни натрупвания през годините. С публикациите си д-р Даниела Караангова се представя пред научната общност в национална и международна академични среди по две основни и строго следвани изследователски линии: системно мислене в управлението и публично (стратегическо) управление на висшето образование. Тези две теми очертават изследователския профил на кандидата в момента.

Първата монография е *„Ролята на висшето образование за трансформацията на българската икономика“*. Това изследване е *значимо* участие в обществените и научния дебат за ролята на висшето образование в постигането на ключова национална цел – изграждане на интелигентна икономика, базирана върху наука и знание. Тя дава критичен и аргументиран отговор на редица важни въпроси: защо тази цел е нереалистична в хоризонт 2030 г. за България; кои са бариерите, ограничаващи ролята на науката и на висшето образование за развитие на предприемачеството, а от тук и за устойчива трансформация към интелигентен икономически растеж; какъв е съвременния контекст за развитие на start-up предприятията и предприемачеството като източник за интелигентен растеж и предизвикателствата към висшето образование и науката; как да бъде трансформирана и повишена ролята на висшето образование и науката за постигането на интелигентен икономически растеж; и др.

Общата картината може да се опише така: функционирането на българските университети в условията на дигитализация, глобална конкуренция и маркетингизация ги поставят в сложната и невъзможна роля на „буфер“ между три страни: (1) ограниченията (финансови, административно-бюрокрайчни), поставени от държавата, (2) неравенствата и дефицитите, произтичащи и стимулирани от парциалните, и неефективни политики в тази област и (3) високите изисквания на трудовия пазар в съвременна икономическа среда.

Основни акценти в изследването, от които се извеждат оригиналните *приносни моменти* от изследването в теоретичен и научно-приложен план, са следните свързани проблемни полета: (1) проучени са съвременните условия и предизвикателства пред българската екосистема на предприемачество и на start-up сектора като генератори на интелигентната икономика; (2) изяснен е механизма на влияние, който трансформира националните образователни политики в подкрепа на изграждане на съвременна конкурентна икономика – базирани върху човешкия капитал образование (способности) и ценности; (3) критично осмислени са ролята на висшето образование за развитие на интелигентната икономика и на ученето през целия живот, и на тази основа на инструментите на държавата в дългосрочното и последователно (холистично) управление на тези процеси (чрез стратегии, политики и др.); (4) в общия контекст на процесите на интернационализация на висшето образование и на Европейските политики в тази област са идентифицирани рисковете пред националната система на висше образование, което изисква премахване на изкуствения селективен подход (публично – частно) при стимулиране на науката и иновациите във висшите училища и научни центрове; (5) разработен е дизайн на холистичен подход, който предефинира ролята на държавата в процеса на трансформация към интелигентна икономика и разглежда висшите училища и научно-изследователски центрове като ключова част от цялостна национална дългосрочна политическа рамка, основа за управленски (финансови, организационни) и законодателни мерки.

С непосредствена научно-приложна ценност са изведените на основата на критичен анализ на стратегиите за развитие на висшето образование проблеми и техните решения: (1) аспектите на реформиране на висшето образование; (2) оценката на дисбаланси във финансовата

политика – критично ниски равнища на финансиране на висше образование и наука в сравнителен план и мотивационни разломи; (3) преход от политика защитаваща предлагането („защитени специалности“) към политика на стимулиране на търсенето („защитени професии“).

Развитите в тази монография идеи са оригинални и изцяло резултат от задълбочена авторска работа. Предлаганите решения са съотносими с други, близки, концептуални модели като напр. „предприемаческия/иновационния университет“, за които са характерни *по-адаптивни* организационни структури, поемане на *риск* при усвояването на нови образователни продукти и практики, постоянно търсене на *иновациите* като път за по-благоприятни *конкурентни позиции*. Успехът ще се съизмерва чрез създаването – в полето на традиционните академични ценности – на нови адаптивни структури работещи в конкурентна среда, насочени към подобряване на качеството на работата и университетската репутация. Двете решения са подчинени на обща цел - подготовка на кадри за икономиката с компетенции за бъдещето.

Втората монография, „*Перспективи за реформиране на висшето образование в България*“ насочва вниманието към друга централна за реформиране и развитие на висшето образование тема – актуалният въпрос за профилирането на университетите като изследователски и образователни институции. Той идва като отговор на доминиращи процеси като глобализацията и интернационализацията на висшето образование и на необходимостта да бъдат следвани и прилагани работещи чужди модели за организация и стимулиране на образованието и науката. Към тази тема, във връзка с актуалната ситуация в страната, може да се добави и друго интересно за националната ни система на висше образование измерение – дилемата „многопрофилни и/или специализирани висши училища“, която тук излиза извън конкретния предмет на изследването.

Конкретното емпирично изследване е обосновано с прилагането на индуктивен подход чрез инструменти за качествено изследване: 46 задълбочени интервюта (42 индивидуални, 3 двойни и 1 фокус-група) на 53 участника (на различни равнища) от системата на висшето образование в България. То е поставено на основата на проучване на световните тенденции в тази област. Това очертава по-ясно необходимостта и реалните възможности за профилирането (изследователски – образователни) в конкретния български контекст. Последиците от това се проявяват на различни равнища – национално, организационно и индивидуално равнище, изискват решения и промени във всички аспекти на управлението на висшето образование – законодателен, институционален, финансов, кадрови аспект, изискват преосмисляне на системните и контекстуалните фактори, които предопределят успеха и адаптиране на чуждите модели. Практическият въпрос, поставен от автора е свързан с приложимостта на този модел и търсенето на алтернативен начин за неговото прилагане в конкретните български условия.

Научните приноси са постигнати на базата на широк обзор на релевантна и актуална научна литература и конкретно емпирично проучване. Те могат да бъдат обобщени така:

В теоретичен план: (1) обоснована е необходимостта от прилагане на холистичен подход при профилирането на висшите училища, който да обвързва в единен и управляем механизъм поведението и реакцията на двете страни на промяната: на индивидуално ниво и на системно ниво; (2) показва се, че изследователският профил на университетите и изследователската дейност са селективен фактор (чрез по-високото финансиране) за неравенство между университетите в национален и в глобален план, докато масовизацията на висшето образование при условията на диференциран пазар на труда стимулира образователната функция; (3) обобщени са специфичните предизвикателства пред развиващите се страни при профилиране на университетите и се аргументира ролята на държавата при подпомагането на този процес; (4) обобщени са алтернативни реформаторски подходи за профилиране на университетите и са очертани факторите за съпротива (на индивидуално и системно равнище).

С научно-приложна значимост са следните резултати: (1) Идентифициране на възможностите и трудностите при процеса на профилиране на индивидуално и системно равнище. На първото ниво, се отчита ниска индивидуална готовност, приемане и мотивация на профилирането. На второто, се установява ниска ангажираност на държавата в процеса на реформиране, при липсващо комуникиране на реформите, съчетано с пределно нисък кредит на доверие на системните действащи лица, както към профилирането, така и към реформирането на висшето образование „по принцип“; (2) установени краткосрочна ориентация и фрагментиран подход при промените, липса на реална стратегия, което намалява ангажираността, преобладаващо централизиран подход при имплементиране на промени, което ерозира вероятността за успех, въпреки почти еднозначното възприемане на централизирания подход за проблематичен при имплементирането на профилирането.

Реформата по профилиране на висшето образование се разглежда като организационна промяна, което изисква прилагане на холистичен подход при нейното управление, солидно дългосрочно планиране и значителни ресурси. Обоснован е общият извод, че директното прилагане на чужди модели без отчитането на националните специфики, при липсваща дългосрочна стратегия за развитие на висшето образование и науката и при доминантен централизиран модел на управление, ниско равнище на споделяне и партньорство със заинтересованите страни води до провал.

4.2.3. Цитирания

В справката за наукометричните показатели са посочени 3 (три) публикации на кандидата, за които е установено цитиране. Общият брой на цитиранията са 6 (шест): едно цитиране на рецензирано тук монографично издание, две цитирания научен доклад и три цитирания на глава от книга с участие на кандидата. Преобладаващата част от цитиранията (четири) са през т.г., което е индикатор за нарастващ интерес. Четири от позоваванията са на български език, а две са на английски език (*Sustainability; Journal of Entrepreneurship, Business and Economics*). Няма посочени цитирания в реферирани публикации или в други бази данни. Кандидатът отговаря на изискванията.

4.2.4. Обща оценка изследователската дейност

В продължение на посоченото за рецензираните тук разработки отбелязвам следното:

Разработената методологична рамка за организационна/институционална промяна представена в основния хабилитационен труд („холистичен подход“) е научно значимо постижение, приложима и валидирана в конкретни изследвани от кандидата в конкурса области – системата на висше образование и наука.

Актуалността на публикациите е несъмнена, а тяхната научна значимост – в теоретичен и в приложен план е доказана чрез представените научни новости и конкретни резултати. Рецензираните монографии, извън основния хабилитационен труд имат характер и на пионерни за страната. Те засягат реални обществени проблеми, по които има (остър) обществен дебат. Търсенето на решения по значими за обществото теми на основата на обосновано (обективно) изследване, убедителна аргументация и критично осмисляне на изследваните получените данни в системна рамка („мислене в система“) е основно достойнство на академичния изследовател.

Посочените в рецензираните текстове приноси са лично дело и постижение на кандидата. Нямам съмнения относно авторството. Няма открити доказателства или установени сигнали за нарушаване на авторски права. Работата с източниците и данните е коректно и издържано според академичните стандарти.

5. Мнения, препоръки и критични бележки

Резензираните текстове са на високо научно равнище. Те са доказателство за изградени умения за теоретични обобщения, обоснованост и методологична коректност, и внимателен и аргументиран емпиричен анализ. Получените научни резултати са от интерес за широк кръг ползватели: изследователи, преподаватели, студенти и практики.

Препоръки по отношение на бъдещата дейност като преподавател и изследовател:

- да разшири публикационната си активност в научни периодични издания, реферирани и/или индексирани в международни бази данни;

- да публикува учебна литература по водени от нея учебни дисциплини.

6. Лични впечатления

През 2017 г. във връзка с провеждане на дисертационното си изследване бях интервюиран от докторантката (тогава) от Университета в Саутхемптън Даниела П. Барякова на тема „Иновации във висшето образование“. Интервюто беше част от докторантско изследване на социалните иновации във висшето образование в източноевропейски контекст, и по-специално за България. Извън това интервю и получената информацията за начина за неговото използване нямам други впечатления от кандидата. Впечатлението ми от интервюто е за колега с искрен и дълбок интерес и познания към темата за висшето образование, което сега се потвърждава и от запознаването ми и с публикациите.

7. Заключение

Документите и материалите, представени от д-р Даниела Петрова Караангова **отговарят** изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и Правилника за условията и реда за заемане на академични длъжности във ВУЗФ.

Кандидатът в конкурса е представил **достатъчен** брой научни публикации. Те съдържат посочените в тази рецензия оригинални теоретични, методологически и приложни приноси, като представят убедително възможностите на кандидата като изследовател, който търси решения по значими за науката и за практиката въпроси.

Кандидатът в конкурса **отговаря** на всички минимални национални изисквания за заемане на длъжността доцент във ВУЗФ. Научната и преподавателска квалификация на д-р Даниела Караангова е несъмнена.

След запознаване с представените в конкурса материали и научни трудове, анализ на тяхната значимост и съдържащи се в тях научни, научно-приложни приноси, намирам за основателно да дам своята **положителна** оценка и **да препоръчам** на Научното жури да изготви доклад-предложение до Академичния съвет за избор на **д-р Даниела Петрова Караангова на академичната длъжност ‘доцент’ във ВУЗФ по професионално направление 3.7 Администрация и управление (Публично управление и образователни стратегии).**

29.11.2022 г.

Рецензент: _____

доц. д-р Александър Вълков